

Jeroen W.P. Wijnendaele, *De wereld van Clovis: De val van Rome en de geboorte van het Westen* (Antwerpen: Ertzberg, 2024, 320 pp., ISBN 9789464984064).

Tegen de blauwe achtergrond van de omslag van *De wereld van Clovis* tekent zich de schaduw af van een portret van Clovis, geschilderd in 1837 door François-Louis Dejuinne. Daaroverheen liggen vier goudkleurige voorwerpen: een zegelring van *rex* Childerik I – heerser over de Salische Franken tot zijn dood rond 481 en de vader van Clovis – en drie gouden bijen met roodglazen vleugels. Deze objecten verwijzen naar de beroemde grafvondst van Childerik in 1653 in Doornik: een enorme schat van onder andere gouden en zilveren munten, wapens en driehonderd gestileerde bijen. De historische en symbolische waarde van de schat blijkt uit het feit dat het Childeriks bijen waren die Napoleon in 1804 inspireerden om de bij als keizerlijk embleem te verkiezen boven de *fleur-de-lis*. Het grootste deel van die goudvondst ging echter verloren toen inbrekers in 1831 zo'n 80 kilo aan gouden artefacten uit de Parijse nationale bibliotheek roofden en omsmolten. De ring op de omslag is dan ook een Habsburgse reconstructie, en in werkelijkheid zijn slechts twee bijen bewaard gebleven (en niet drie).

De omslag van Jeroen Wijnendaeles boek verwijst dus niet alleen naar de wereld van de late Oudheid, maar ook naar hoe deze geschiedenis van de val van het Romeinse Rijk en de opkomst van de 'barbaarse volkeren' later werd hergebruikt en herschreven. Dat is passend voor een boek dat zich richt op een periode die door de eeuwen heen tot de verbeelding bleef spreken – niet in de laatste plaats bij ideologen en opiniemakers die etnische identiteiten gebruiken als fundament voor gemeenschapsvorming. Het cliché van een wereldrijk dat werd verwoest door invallen en 'volksverhuizingen' van onbeschaafde barbaren is nog steeds aanwezig in de populaire beeldvorming, en werd gretig misbruikt door politici tijdens Europa's asielcrisis rond 2015, toen de auteur aan dit boek begon.

Ondanks de naam van Clovis in de titel is *De wereld van Clovis* geen biografie van deze Frankische koning, maar eerder een verkenning van de wereld waarin hij zich bewoog. Die wereld is die van de (in West-Europa) net post-Romeinse tijd, en het zwaartepunt van het boek ligt dan ook bij de laatste eeuwen van het West-Romeinse Rijk. In een genuanceerd en rijk uitgewerkt betoog rekent Wijnendaele overtuigend af met het hardnekkige cliché dat het bezweek onder de druk van 'barbaarse' invallen. De gepresenteerde inzichten zijn in wetenschappelijke kringen niet nieuw – ik denk dan vooral aan *Barbarian Migrations and the Roman West* van Guy Halsall uit 2007 – maar ze zijn niet eerder zo toegankelijk verwoord in een Nederlandstalige publicatie

voor een breder publiek. Wijnendaele presenteert in dit boek dan ook geen eigen, nieuw bronnenonderzoek, maar stelt zich ten doel om ‘nuchter en met nuance het onwaarschijnlijke succes van Clovis vanuit historisch standpunt te verklaren’ (9) én inzicht te geven in hoe historici tot hun wetenschappelijke conclusies zijn gekomen.

Het boek opent met de eerste vermeldingen van de *Franci* in de historische bronnen, waar zij rond 260 na Christus opduiken als plunderaars en piraten in Gallië, Spanje en Noord-Afrika. De daaropvolgende hoofdstukken beschrijven de ontwikkelingen binnen de laat-Romeinse wereld, waarin individuen en groepen met een zogenoemd ‘barbaars’ profiel zeer uiteenlopende rollen speelden – van oefendoelwit voor de soldaten van Romeinse troonpretendenten in het noorden van het rijk tot generaals en bevelhebbers van legers die datzelfde rijk moesten beschermen, en alles daartussenin.

Wijnendaele onderstreept herhaaldelijk dat er vóór Clovis geen sprake was van de Franken als grote, homogene ‘volksstam’. Het label ‘Frankisch’ was altijd slechts één (klein) aspect van iemands identiteit – een etiket dat bovendien te pas en te onpas gebruikt en misbruikt werd. Het samenspel van krachten in deze tijd was genuanceerder, complexer en rijker dan de zwart-witte tegenstelling tussen Romeinen en barbaren. Wijnendaeles verzuchting is voelbaar wanneer hij spreekt van de ‘ondraaglijke lichtzinnigheid’ waarmee conflicten in deze periode nog vaak ‘louter vanuit etnisch perspectief’ worden geïnterpreteerd (71), vooral – maar niet alleen – in de populaire cultuur.

De nadruk op de Romeinse voorgeschiedenis maakt dat we Clovis pas op bladzijde 147 voor het eerst tegenkomen. De volgende honderd bladzijden vertellen vervolgens het verhaal van deze Frankische vorst, gespeend van enige romantiek en opererend in een context die ons na de vorige bladzijden bekend is. Dit is wat mij betreft een geslaagde opzet; een steekhoudende analyse vereist immers kennis van de context. Het werk plaatst Clovis niet aan het begin van een ‘roemrijke Franse geschiedenis’, maar in het midden van een veel bredere ontwikkeling vanaf de late antieke tijd.

Met zijn bloemrijke taal weet Wijnendaele de lezer mee te nemen in de fascinerende wereld van de late oudheid. Toch leidt zijn streven naar volledigheid er soms toe dat het proza wel erg dicht en gelaagd wordt, met veelvuldig gebruik van terug- en vooruitwijzingen. In kort bestek kan hij meerdere zijwegen inslaan. Zo wijdt hij, om het idee van interne rust en veiligheid in het vijfde-eeuwse Romeinse Rijk te nuanceren, vier pagina’s aan het fenomeen ‘banditisme’, waarbij hij moeiteloos schakelt van de tweede eeuw naar Max Weber, en van keizer Augustus naar de laat-Romeinse Bagauden. Deze uitweidingen geven hem de ruimte om zijn betoog rijk te onderbouwen, maar maken het boek bij momenten lastig te volgen voor de geïnteresseerde leek – terwijl dat juist het beoogde publiek lijkt te zijn.

Volgens de conventies van Nederlandstalige publiksboeken over de geschiedenis ontbreken enkele typische wetenschappelijke elementen – zoals

een index – maar er is wel een uitgebreid namenregister, een overzicht van mogendheden en hun heersers, en een zogeheten ‘academische wegwijzer’ met verwijzingen naar relevante literatuur. Voetnoten zijn in populaire non-fictie tegenwoordig taboe, maar het lijkt erop dat de auteur zelfs voor het toevoegen van eindnoten een gevecht heeft moeten leveren. Deze eindnoten beslaan slechts vijf pagina’s in een veel kleiner lettertype dan de rest van het boek, en bevatten vrijwel uitsluitend afgekorte verwijzingen naar primaire bronnen. Voor de geïnteresseerde leek maakt dat het lastig om dergelijke verwijzingen te volgen, temeer omdat een lijst met gebruikte afkortingen ontbreekt. Wie dus wil nagaan waar de inscriptie uit Mauretanië over de eerste Frankische aanvallen op Noord-Afrika precies is terug te vinden, zal misschien niet ver komen met de verwijzing: ‘AE 1939, 167.’ Dat is te betreuren, want ook de kennis in een publieksboek is gebaseerd op wetenschappelijk onderzoek en dit soort typografische keuzes dragen bij aan de onzichtbaarheid daarvan voor het bredere publiek.

Het hedendaagse succes van historische podcasts zoals *The Rest is History* – met maar liefst 15 miljoen downloads per maand de grootste geschiedenispodcast ter wereld – laat zien dat ook een breed publiek nuance en historiografische verdieping kan waarderen. Publieksgeschiedenis hoeft geen eindeloos herkauwen van oude clichés te zijn. Wijnendaeles boek sluit aan bij een groeiende, zij het nog bescheiden, reeks Nederlandstalige publiekswerken die de lezer serieus nemen en wetenschappelijke inzichten weten te vertalen naar prettig leesbare, maar intellectueel uitdagende geschiedschrijving. In een bericht op sociale media liet de auteur weten dat inmiddels 4.000 exemplaren zijn verkocht – een indrukwekkend aantal in dit genre. Toch verdient het boek een nog breder publiek. Deze recensent hoopt dan ook dat er een exemplaar belandt op het bureau van iedere schoolboekenauteur. Wellicht kunnen dan eindelijk enkele hardnekkige clichés ter ruste gelegd worden.

Sven Meeder, Radboud Universiteit Nijmegen